

Nr 37

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 8 juni 1928 (nr 281) om allmänna arvsfonden, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 28 mars 1969 dagtecknad proposition, nr 83, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i ärvdabalken,
- 2) lag om ändring i lagen den 8 juni 1928 (nr 281) om allmänna arvsfonden,
- 3) förordning om ändring i förordningen den 6 juni 1941 (nr 416) om arvsskatt och gåvoskatt.

Förslagen under punkterna 1) och 2) har hänvisats till lagutskott och tilldelats första lagutskottet, medan förslaget under punkten 3) hänvisats till bevillningsutskottet.

I samband med propositionen har första lagutskottet behandlat följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen
dels motionen II: 1191 av herr *Svensson* i Kungälv *m. fl.*,
dels ock motionen II: 1192 av herr *Westberg* i Ljusdal.
Redogörelse för motionerna lämnas i det följande, s. 19—21.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i lagstiftningen om allmänna arvsfonden. Den andel av inflytande medel som skall läggas till fondens kapital minskas från en tredjedel till en tiondel. Fondens bidragsändamål vidgas till att omfatta — förutom såsom f. n. vård och fostran av barn och ungdom — också omsorger om handikappade.

Förslagen

De vid propositionen fogade, till lagutskott hänvisade förslagen är av följande lydelse.

1) Lag
om ändring i ärvdabalken

Härigenom förordnas, att 5 kap. 2—4 §§ ärvdabalken skall upphöra att gälla.

—————

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1969.

2) Lag
om ändring i lagen den 8 juni 1928 (nr 281) om allmänna arvsfonden

Härigenom förordnas, att 1—5 samt 7 och 8 §§ lagen den 8 juni 1928 om allmänna arvsfonden¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Den egendom, som i arv tillfaller allmänna arvsfonden, så ock egendom, som må tillfalla fonden genom gåva eller testamente, skall utan sammanblandning med andra medel förvaltas av statskontoret såsom en särskild fond för främjande av *barns och ungdoms vård och fostran*.

Av medel, som under ett räkenskapsår influtit, skall vid årets utgång en *tredjedel* läggas till fonden. Återstoden skall jämte årets avkastning från och med nästföljande år vara tillgänglig för utdelning.

Den egendom, som i arv tillfaller allmänna arvsfonden, så ock egendom, som må tillfalla fonden genom gåva eller testamente, skall utan sammanblandning med andra medel förvaltas av statskontoret såsom en särskild fond för främjande av *vård och fostran av barn och ungdom samt omsorg om handikappade*.

Av medel, som under ett räkenskapsår influtit, skall vid årets utgång en *tiondel* läggas till fonden. Återstoden skall jämte årets avkastning från och med nästföljande år vara tillgänglig för utdelning.

2 §.

Understöd ur fonden utdelas av Konungen.

Understöd ur fonden utdelas av Konungen *eller den myndighet Konungen bestämmer*.

Ej må ————— eller kommun.

Tillgängliga medel ————— till fonden.

¹ Senaste lydelse av 3, 7 och 8 §§ se 1933: 318.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.

Fondens rätt — — — — — röra fonden.

Behörig att för fonden mottaga delgivning av testamente vare jämväl Kungl. Maj:ts befallningshavande i det län, där den döde senast haft sitt hemvist.

4 §.

Testamente till annan än fonden må å dess vägnar godkännas av kammaradvokatfiskalsämbetet, om testamentet är så upprättat, som i lag föreskrives, och anledning till klander ej heller eljest föreligger. I annat fall har ämbetet att i god tid före klandertidens utgång jämte eget utlåtande underställa ärendet Konungens prövning.

Testamente till annan än fonden må å dess vägnar godkännas av kammaradvokatfiskalsämbetet, om anledning till klander ej föreligger. Testamente, som kan antagas vara ett riktigt uttryck för arvlåtarens yttersta vilja, må godkännas även om anledning till klander föreligger eller testamentet icke blivit bevakat i föreskriven ordning.

5 §.

Arv, som tillfallit fonden, må helt eller delvis avstås till annan, om det med hänsyn till uttalanden av arvlåtaren eller andra särskilda omständigheter kan anses överensstämma med arvlåtarens yttersta vilja. Även i annat fall må arv avstås till arvlåtarens släkting eller annan person, som stått arvlåtaren nära, om det kan anses billigt.

Beslut om avstående av arv fattas av Konungen eller, efter Konungens bemyndigande, av kammaradvokatfiskalsämbetet. I fråga om fast egendom gäller beträffande riksdagens medverkan till beslutet vad som i allmänhet är föreskrivet om förfoganden över kronans fasta egendom.

(Nuvarande lydelse)

Vill någon, att arv, som tillfallit fonden, skall helt eller delvis avstås, ingive sin till *Konungen ställda* ansökan till *Kungl. Maj:ts befallningshavande* i det län, där den döde senast haft sitt hemvist; och åligge det *befallningshavanden* att, efter verkställd utredning, till *kammaradvokatfiskalsämbetet* insända handlingarna i ärendet jämte eget utlåtande. Ämbetet har att, jämte eget yttrande, insända handlingarna till Konungen.

(Föreslagen lydelse)

Vill någon, att arv, som tillfallit fonden, skall helt eller delvis avstås, ingive sin ansökan till *länsstyrelsen* i det län, där den döde senast haft sitt hemvist; och åligge det *länsstyrelsen* att *genast underrätta kammaradvokatfiskalsämbetet om ansökningen samt*, efter verkställd utredning, till *ämbetet* insända handlingarna i ärendet jämte eget utlåtande. Ämbetet har att, jämte eget yttrande, insända handlingarna till Konungen, *om icke ämbetet äger besluta i ärendet.*

7 §.

Finnes, då dödsfall inträffar, ej annan arvinge än fonden eller är fonden universell testamentstagare, skall det hos rätten anmälas av den, som har boet i sin vård, och nämne rätten, när sådan anmälan sker eller förhållandet eljest varder kunnigt, god man att vid boutredningen företräda fonden. Prövas *denne* ej vara lämplig för uppdraget, varde han av rätten entledigad.

Finnes, då dödsfall inträffar, ej annan arvinge än fonden eller är fonden universell testamentstagare, skall det hos rätten anmälas av den, som har boet i sin vård, och nämne rätten, när sådan anmälan sker eller förhållandet eljest varder kunnigt, god man att vid boutredningen företräda fonden. *God man skall ej förordnas, om fonden uteslutits från arv genom testamente och anledning till klander mot testamentet ej kan antagas föreligga. Ej heller skall god man förordnas, om boet utvisar brist och god man icke behövs för att taga vård om boets tillgångar.*

Prövas *god man* ej vara lämplig för uppdraget, varde han av rätten entledigad.

Det åligger ————— sina skyldigheter.

8 §.

Lös egendom, som tillfallit *fonden*, skall av gode mannen försäljas å offentlig auktion, där ej kammar-

Om försäljning av fast egendom, som tillfallit fonden, gäller vad med avseende å kronans fasta egendom

(Nuvarande lydelse)

advokatfiskalsämbetet *efter framställning från gode mannen* annat medgiver. Fordringar må *dock* försäljas allenast i den mån de ej kunna indrivras. Om försäljning av fast egendom, som tillfallit fonden, gäller vad med avseende å kronans fasta egendom är i allmänhet stadgat.

(Föreslagen lydelse)

är i allmänhet stadgat. *Konungen eller den myndighet Konungen bestämmer förordnar om försäljning av tomträtt, som tillfallit fonden. Annan lös egendom skall av gode mannen försäljas å offentlig auktion, där ej kammaradvokatfiskalsämbetet annat medgiver. Fordringar må försäljas allenast i den mån de ej kunna indrivras.*

För indrivning ----- av kammaradvokatfiskalsämbetet.

Äro genom ----- till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1969. Bestämmelserna i 1 § andra stycket i dess nya lydelse angående förfarandet med medel som influtit under ett räkenskapsår skall tillämpas även på det räkenskapsår som utgår den 30 juni 1969.

Inledning

Allmänna arvsfonden inrättades i samband med att kusiner och avlägsnare släktingar uteslöts från arvsrätt genom lagen den 8 juni 1928 (nr 279) om arv. Enligt 5 kap. 1 § nämnda lag skulle arv efter den som avlidit utan att efterlämna arvsberättigad släkting tillfalla arvsfonden. Denna bestämmelse finns numera i 5 kap. 1 § ärvdabalken (ÄB). Närmare bestämmelser om fonden meddelas i lagen den 8 juni 1928 (nr 281) om allmänna arvsfonden. I 1 § första stycket anges fondens ändamål vara att främja barns och ungdoms vård och fostran. Understöd ur fonden beviljas enligt 2 § av Kungl. Maj:t men får inte lämnas till ändamål som det åligger stat eller kommun att bekosta.

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 9 september 1964 tillkallade chefen för justitiedepartementet samma månad en utredningsman för att göra en översyn av lagen om allmänna arvsfonden. Utredningsmannen, som antog benämningen arvsfondsutredningen, avlämnade i december 1966 betänkandet »Allmänna arvsfonden» (SOU 1967: 2) med förslag till ändringar i arvsfondslagstiftningen. Förslaget avser främst arvsfondens ändamål.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av hovrätten för Övre Norrland, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, kammarkollegiet, kammaradvokatfiskalsämbetet, statskontoret, länsstyrelserna i Östergötlands, Kopparbergs och Norrbottens län, statens handikappråd, statens ungdoms-

råd, statens nämnd för samlingslokaler, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet samt Svenska kommunförbundet. Vidare har av länsstyrelsen i Östergötlands län bifogats yttranden från socialvårdskonsulenten i tredje distriktet och länets socialvårdsförbund, av länsstyrelsen i Kopparbergs län yttranden från socialvårdskonsulenten i elfte distriktet, landstingets förvaltningsutskott, länsläkaren och barnavårdsnämnden i Avesta samt en promemoria av barnavårdskonsulenten, och av länsstyrelsen i Norrbottens län yttrande från socialvårdskonsulenten i trettonde distriktet.

Yttranden i ärendet har dessutom inkommit från De handikappades riksförbund och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund.

Propositionen upptar till behandling frågorna om allmänna arvsfondens inkomster och tillgångar, om bidrag ur fonden, om godkännande av testamente till annan än fonden och om avstående av arv, som har tillfallit fonden, samt vissa andra frågor som har tagits upp av utredningen och remissinstanserna.

Beträffande gällande bestämmelser, utredningens överväganden och förslag samt remissyttrandena däröver hänvisar utskottet till propositionen s. 12—41.

Departementschefen vid lagrådsremissen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Kling*, bl. a. följande.

Kvarlätenskapen efter den som avlider utan att efterlämna arvsberättigad make eller släkting tillfaller allmänna arvsfonden. Egendom kan också tillföras fonden genom gåva eller testamente. Arvsfondens egendom förvaltas av statskontoret som en särskild fond för främjande av barns och ungdoms vård och fostran. En tredjedel av de medel som flyter in under ett räkenskapsår skall läggas till fondens kapital, medan återstående två tredjedelar jämte hela avkastningen på kapitalet är tillgängliga för utdelning. Den sålunda föreskrivna f o n d e r i n g e n har lett till en successiv ökning av fondens kapital. Detta uppgår numera till omkring 40 milj. kr. De medel som flyter in till fonden har ökat starkt under senare år. Budgetåret 1967/68 utgjorde beloppet närmare 10 milj. kr. I fråga om placeringen av fondens medel gäller att bara nominellt fixerade placeringar, dvs. framför allt obligationer och vissa andra slag av fordringar, är tillåtna. Den årliga avkastningen överstiger nu 2 milj. kr.

Utredningen föreslår att den del av inflytande medel som skall läggas till kapitalet minskas från en tredjedel till en tiondel. Därigenom skulle fondens möjligheter att tillgodose både nuvarande och nya bidragsändamål öka betydligt. Förslaget har i stort sett mottagits positivt vid remissbehandlingen. Från ett par håll hävdas emellertid, att den föreslagna fonderingen inte är tillräcklig för att motverka en minskning av fondens real-

värde vid en fortsatt nedgång av penningvärdet. Statskontoret, som anser det angeläget att fondens realvärde består, ifrågasätter om inte utöver en tiondel av inflytande medel förslagsvis 30 % av den årliga avkastningen bör fonderas.

Som utredningen har framhållit finns inte några allmänna normer för bedömning av frågan hur stor arvsfonden bör vara. Denna har emellertid nu nått betydande storlek. Utredningens förslag innebär att, om storleken av inflytande medel blir oförändrad, omkring 1 milj. kr. årligen fonderas. Detta motsvarar ungefär 2,5 % av fondens kapitalbelopp. Eftersom de inflytande medlen har ökat kraftigt under senare år, finns anledning att räkna med en successiv ökning även i fortsättningen. Mot bakgrund av det anförda vill jag i likhet med de flesta remissinstanserna biträda förslaget, att fonderingsskyldigheten begränsas till en tiondel av årligen inflytande medel.

I juni 1968 utfärdades nya bestämmelser rörande placeringen av fondmedel som förvaltas av statlig myndighet. Kapitaltillgångar tillhörande donationsfonder som förvaltas av statskontoret skall sammanföras i en gemensam placeringsfond, vars medel till högst en fjärdedel får vara placerade i börsnoterade aktier och förlagsbevis. Det kan vara lämpligt att låta dessa placeringsregler gälla också för allmänna arvsfonden. Frågan härom torde få anmälas för Kungl. Maj:t av chefen för finansdepartementet.

Som jag nyss nämnde har arvsfonden till ä n d a m å l att främja barns och ungdoms vård och fostran. Bidrag får dock inte lämnas för åtgärder, som det åligger stat eller kommun att bekosta. Denna ordning har gällt alltsedan fondens tillkomst. Under de senaste decennierna har emellertid det allmännas insatser på barn- och ungdomsvårdens områden ökat avsevärt. Staten och kommunerna har helt eller delvis övertagit ansvaret för olika verksamheter som tidigare har fått understöd av arvsfondsmedel. Vidare har socialförsäkringssystemets utbyggnad, studiefinansieringens omläggning och den allmänna välståndsökningen minskat behovet av vissa slag av stödåtgärder till förmån för enskilda personer. Denna utveckling har påverkat inriktningen av arvsfondens bidragsverksamhet. Vissa bidragsändamål har helt eller delvis försvunnit och andra ändamål har i stället kunnat tillgodoses i större utsträckning. Under senare år har tyngdpunkten i bidragsgivningen kommit att ligga på barnstugor och ungdomslokaler.

Även i fortsättningen kommer det att föreligga stort behov av bidrag inom fondens nuvarande verksamhetsområde. Det är angeläget att inte nu minska bidragsgivningen på detta område, men förhållandena är numera sådana att visst utrymme kan beredas för nya bidragsändamål.

När det gäller att helt allmänt bedöma vilka ändamål en utvidgning av arvsfondens bidragsverksamhet bör inriktas på måste man ta hänsyn till arvsfondsmedlens särskilda karaktär. Ändamålen bör vara så allmänt

2* — Bihang till riksdagens protokoll 1969. 9 saml. 1 avd. Nr 37

godtagna att det framstår som befogat att för dem använda kvarlåtenskapen efter en person som inte har gett uttryck åt några egna önskemål i saken. Vidare bör den som har att ta ställning till om han skall upprätta testamente eller inte kunna bilda sig en något så när klar uppfattning om vad kvarlåtenskapen kommer att användas till, ifall han underlåter att upprätta testamente och kvarlåtenskapen tillfaller arvsfonden. Detta talar för att ändamålen bör vara tämligen klart avgränsade och inriktade på bestämda grupper av personer. Som skäl för en sådan ordning kan också åberopas, att arvsfondsbidragen i allmänhet torde göra större nytta om de koncentreras till vissa typer av ändamål än om de splittras på en mångfald olikartade uppgifter. Å andra sidan bör ändamålsbestämningen inte göras så snäv att den på ett olämpligt sätt inskränker den bidragsbeviljande myndighetens handlingsfrihet. Ändamålet för bidragsverksamheten bör bestämmas med utgångspunkt i de nu gjorda övervägandena.

Utredningen har föreslagit, att arvsfondens ändamål utvidgas till att omfatta, förutom vård och fostran av barn och ungdom, omsorger om åldringar och handikappade. Förslaget har mottagits positivt av remissinstanserna.

Utredningens förslag tillgodoser de krav som enligt vad jag nyss anförde bör ställas i fråga om ändamålet för bidragsverksamheten, och det är väl förenligt med de tankegångar som kom till uttryck i samband med arvsfondens tillkomst. Från dessa synpunkter finns därför inte anledning till erinran mot förslaget. Ett genomförande av detta skulle emellertid innebära en ganska kraftig utvidgning av de grupper som skall kunna få bidrag ur fonden. Som jag nyss framhöll kommer även i fortsättningen att föreligga stort behov av stöd till barna- och ungdomsvårdsändamål. Det är angeläget att undvika en splittring av verksamheten som kan minska möjligheterna att göra effektiva insatser på något område. Jag anser därför att fondens bidragsändamål inte bör utvidgas i så stor omfattning som utredningen har föreslagit. Av de grupper som omfattas av utredningsförslaget synes i första hand de handikappade böra uppmärksammas. Visserligen har det allmännas insatser inom handikappvården ökat kraftigt under senare år. Det finns dock fortfarande åtskilliga behov som inte tillgodoses genom understöd från det allmänna sidan. Både utredningen och remissinstanserna har pekat på många sådana behov, särskilt inom ramen för allmän service, rekreation och fritidssysselsättning. Åtgärder på dessa områden kan vara av stor betydelse för att bryta de handikappades isolering genom att ge dem tillfälle till samvaro med andra och till gemensamma sysselsättningar såsom hobbyverksamhet, gymnastikövningar etc. samt möjliggöra miljöbyte. Anordningar för handikappade kräver emellertid ofta kostsamma investeringar. Bidrag ur allmänna arvsfonden skulle här kunna fylla en väsentlig uppgift. Även för de gamlas del föreligger behov av lokaler där de kan samlas för gemensam verksamhet. Ofta torde emellertid befintliga lokaler kunna an-

vändas för sådant ändamål. Bl. a. kan lokaler som har inrättats med stöd från arvsfonden också utnyttjas som samlingslokaler för gamla i den mån detta inte inkräktar på den verksamhet lokalerna i första hand är avsedda för.

De nu redovisade övervägandena har lett mig till den slutsatsen att arvsfondens ändamål alltjämt bör omfatta främjande av vård och fostran av barn och ungdom samt att utvidgningen bör begränsas till att avse omsorger om handikappade. I enlighet med vad utredningen har anfört bör som handikappade betraktas personer vilka på grund av lyte eller eljest bristande kropps- eller själskrafter har mera betydande svårigheter med sin dagliga livsföring. Jag vill också i likhet med utredningen förorda att åldersgränsen för dem som skall betraktas som ungdom i tillämpningen höjs från 21 till 25 år.

Både utredningen och remissinstanserna har redovisat en rad åtgärder som har ansetts böra stödjas genom bidrag ur fonden. Utan att gå in på någon närmare prövning av de olika åtgärderna vill jag under hänvisning till vad jag förut har anfört och efter samråd med chefen för socialdepartementet framhålla, att det för de handikappade synes vara mest angeläget att främja anordningar som är ägnade att förhindra eller bryta deras isoletering. Att närmare reglera hur avvägningen mellan olika slag av ändamål skall göras torde dock inte vara lämpligt. Detta bör göras i samband med tillämpningen för att tillbörlig hänsyn skall kunna tas till tid efter annan skiftande behov och till omfattningen av tillgängliga medel.

Som utredningen har påpekat har bidragen ur arvsfonden varit av särskilt värde därigenom att de har inriktats på att stödja initiativ till ny verksamhet och vidareutveckling av påbörjad verksamhet. Tack vare sådana bidrag har det ofta varit möjligt att pröva uppslag till nya hjälpformer. I många fall har dessa sedermera fått vidare spridning och övergått till att bedrivas i reguljär väg med ekonomiskt stöd från det allmänna. Det synes angeläget att denna inriktning av arvsfondens verksamhet behålls. Just genom att stimulera till utveckling och prövning av nya idéer kan arvsfundsbidragen fylla en väsentlig uppgift.

Av vad jag nu har sagt följer bl. a. att understöd till institutioner, som även i fortsättningen kan väntas utgöra den väsentliga delen av bidragen ur fonden, huvudsakligen bör ges engångskaraktär och syfta till att täcka investeringar och liknande anordningskostnader. Det bör i princip undvikas att fondmedel binds för årligen återkommande bidrag till löpande kostnader för viss verksamhet. Ibland kan dock sådana bidrag vara påkallade under en kortare tid för att möjliggöra prövning i önskvärd omfattning av en ny hjälpform.

Liksom hittills bör bidrag från arvsfonden inte lämnas för åtgärder som det åligger stat eller kommun att bekosta. Av det sagda följer bl. a., att arvsfundsbidrag i princip inte bör lämnas till sjukvårdsändamål och inte heller

till andra former av sluten vård. Vidare bör bara i undantagsfall arvsfundsmedel användas för ändamål som kan finansieras med stöd från det allmänna i annan ordning, exempelvis genom lån eller bidrag ur särskilda, av statsmedel bildade fonder. Sammanblandningar mellan olika stödformer medför nämligen svårigheter att överblicka och planera verksamheten.

Med bidrag ur arvsfonden till ungdomslokaler brukar f. n. förenas villkoret, att lokalen skall upplåtas åt andra ideella organisationer i orten, i den mån detta kan ske utan att det inkräktar på den egna verksamheten. Denna typ av villkor bör uppställas även i fortsättningen, eftersom det är angeläget att de investerade medlen utnyttjas så effektivt som möjligt. Ofta bör en ungdomslokal kunna användas även som lokal för åldringar. Det är angeläget att man noggrant prövar också möjligheterna att tillgodose de handikappades lokalbehov genom utnyttjande av redan befintliga allmänna samlingslokaler eller andra lokaler som har tillkommit med stöd av statsmedel. Vad beträffar upplåtelseskyldigheten gäller enligt föreskrifter som har utfärdats av Kungl. Maj:t att den som har fått bidrag ur arvsfonden till en samlingslokal är skyldig att upplåta lokalen åt andra i den mån detta inte inkräktar på den egna verksamheten.

Vid bidragsgivningen till lokaler tillämpas f. n. vissa maximeringsregler, som innebär att bidrag lämnas bara till en del av kostnaderna. Detta synes mig i princip riktigt. Det bör krävas att den som får bidrag ur arvsfonden till ett visst ändamål är beredd att göra en egen ekonomisk insats för ändamålet. Hur stor del av kostnaderna som i varje särskilt fall skall täckas med arvsfundsmedel får bero bl. a. på förhållandet mellan tillgängliga resurser och föreliggande önskemål om bidrag.

Det hittills sagda har i huvudsak rört bidrag till institutioner. Utom sådana bidrag förekommer också bidrag till enskilda. Denna typ av bidrag har under senare år haft mycket begränsad omfattning, och någon ändring i denna del torde den föreslagna reformen inte böra medföra.

Bidrag ur allmänna arvsfonden har hittills inte lämnats till politiska organisationer. Utredningen förordar att denna princip upprätthålls även i fortsättningen. Enligt min mening bör emellertid det förhållandet att en organisation har ett politiskt syfte inte utesluta den från möjligheten att få bidrag ur arvsfonden till verksamhet som ligger inom ramen för fondens ändamål. Jag vill erinra om att politiska organisationer har möjlighet att få statligt och kommunalt stöd till sin ungdomsverksamhet i samma utsträckning och på samma villkor som andra organisationer.

B e s l u t o m b i d r a g ur arvsfonden meddelas enligt gällande bestämmelser av Kungl. Maj:t. Utredningen föreslår, att denna ordning i princip skall bestå men att Kungl. Maj:t får möjlighet att i vissa ärenden delegera beslutanderätten till underordnad myndighet. Förslaget har mottagits positivt vid remissbehandlingen. Från något håll har dock hävdats att beslut om bidrag ur fonden alltid bör fattas av Kungl. Maj:t.

För egen del anser jag det vara betydelsefullt att bidragsgivningen i stort ligger i händerna på ett organ som har god överblick över hela det fält inom vilket bidrag kan komma i fråga och därigenom får möjlighet att väga olika behov mot varandra och mot tillgängliga resurser. Detta talar för att beslutanderätten får ligga kvar hos Kungl. Maj:t. Det sagda utesluter emellertid inte att bidragsgivningen i vissa fall delegeras till underordnad myndighet. Jag anser att möjlighet därtill bör införas. Sålunda bör delegation kunna komma i fråga i vissa klart avgränsade typer av ärenden, där en fast praxis för bidragsgivningen har utbildats hos Kungl. Maj:t. Därav följer att det tills vidare inte är lämpligt att delegera ärenden om bidrag inom det föreslagna nya området för arvsfondens verksamhet. I samband med delegation bör de allmänna principerna för bidragsgivningen anges, och vidare bör vederbörande myndighet få en bestämd ekonomisk ram att hålla sig inom.

En allmän förutsättning för att testamente till förmån för annan än arvsfonden skall kunna godkännas på fondens vägnar bör, som utredningen har framhållit, vara att testamente i rättslig mening föreligger. Detta får avgöras med ledning av ärvdabalkens regler i ämnet och den praxis som har utbildats i rättstillämpningen. Liksom hittills bör testamente godkännas för fondens räkning, om anledning till klander inte finns. Även om klanderanledning i och för sig föreligger, kan testamentet vara ett riktigt uttryck för testators yttersta vilja. Om så är fallet synes det rimligt att testamentet länder till efterrättelse. Gällande bestämmelser ger möjlighet till godkännande av sådana testamenten, och jag anser liksom utredningen att denna möjlighet bör bestå. I praxis har i nu angivna fall för fondens räkning godkänts också testamenten, som inte har bevakats inom föreskriven tid och därför i princip har förlorat sin verkan. Någon anledning att frångå denna ordning har inte framkommit. Till skillnad från utredningen anser jag en uttrycklig bestämmelse i denna del överflödigt.

F. n. gäller enligt 4 § arvsfondslagen att kammaradvokatfiskalsämbetet får besluta om godkännande av testamente, när testamentet är upprättat i laga form och det inte heller eljest finns anledning till klander. I andra fall ankommer det enligt 5 kap. 2 § ÄB på Kungl. Maj:t att ta ställning till om ett testamente skall godkännas eller klandras. Enligt utredningen bör beslutanderätten i dessa frågor samlas hos kammaradvokatfiskalsämbetet. Detta förslag har mottagits positivt vid remissbehandlingen, och jag ansluter mig till det. Med hänsyn till de vidgade uppgifter som sålunda läggs på ämbetet synes det motiverat att införa särskilda regler om ämbetets handläggning av ärendena. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela närmare föreskrifter i denna del.

Kammaradvokatfiskalsämbetet har i sitt yttrande ifrågasatt om inte bestämmelserna om godkännande av testamente bör kompletteras med en särskild regel angående godkännande av arvsavtal. Ämbetet torde syfta

på s. k. adkvisitiva arvsavtal, dvs. sådana avtal mellan arvlåtare och annan genom vilka arvlåtaren förfogar över sin kvarlåtenskap. Sådant avtal är enligt 17 kap. 3 § ÄB inte gällande. Regeln har sin grund i att avtalet innebär ett intrång i arvlåtarens möjligheter att intill sin död fritt förfoga över kvarlåtenskapen. Bestämmelsen medför emellertid inte att avtalet utan vidare saknar verkan. Det krävs att domstol på yrkande av den som har intresse i saken förklarar avtalet ogiltigt.

Av naturliga skäl är adkvisitiva arvsavtal sällsynta. När sådant avtal har inkräktat på arvsfondens rätt till arv, har frågan huruvida talan om ogiltigförklaring skall väckas formellt behandlats enligt reglerna om godkännande av testamente, som inte är upprättat i föreskriven ordning. Kammaradvokatfiskalsämbetet har alltså underställt Kungl. Maj:t frågan. Med hänsyn till grunden för förbudet mot arvsavtal har emellertid sådant avtal godtagits bara om det skulle vara uppenbart obilligt att föra talan om ogiltigförklaring. Anledning till ändring av denna praxis torde inte föreligga. Enligt vad jag nyss har föreslagit skall alla frågor om godkännande eller klander av testamente avgöras av kammaradvokatfiskalsämbetet. Det framstår då som naturligt att ämbetet i uppkommande fall får pröva också frågan, huruvida talan skall väckas om ogiltigförklaring av arvsavtal.

Med hänsyn till att sådana arvsavtal som det här är fråga om inte är giltiga i någon form, synes det kunna leda till missförstånd, om en särskild regel angående godkännande av dem tas in i lagen. Avtal av detta slag torde dessutom förekomma endast i undantagsfall. Jag anser därför att särskilda regler i ämnet inte bör meddelas.

Enligt 5 kap. 3 § ÄB kan arv som har tillfallit allmänna arvsfonden avstås till arvlåtarens släkting eller annan som har stått arvlåtaren nära, om det med hänsyn till omständigheterna får anses billigt. Dessa bestämmelser har enligt utredningen ansetts innebära bl. a. att arv inte får avstås till juridisk person och att mottagaren måste vara i behov av egendomen. I praxis har dock vid några tillfällen förekommit att avstående skett till förmån för juridisk person. I dessa fall har avståndet motiverats med att det ansetts motsvara arvlåtarens yttersta vilja.

Jag anser i likhet med utredningen att det kan vara rimligt att avstå arv för att tillgodose den avlidnes yttersta vilja när denna inte har kommit till uttryck på sådant sätt att ett testamente i rättslig mening föreligger. Utredningen har föreslagit en lagbestämmelse av innehåll att arv som har tillfallit fonden får avstås till annan, om detta får anses överensstämma med arvlåtarens yttersta vilja. Denna bestämmelse, som har godtagits av remissinstanserna, synes mig lämplig, och jag ansluter mig till utredningens förslag. Avstående bör kunna ske till förmån för både fysisk och juridisk person, och mottagarens ekonomiska situation bör i princip inte tillmätas någon betydelse. Med hänsyn till att det ibland kan vara svårt att få tillräckligt underlag för att kunna bedöma arvlåtarens yttersta vilja bör emellertid, som

utredningen också har föreslagit, den nuvarande möjligheten att avstå arv till släkting eller annan som har stått arvlåtaren nära bibehållas vid sidan av den föreslagna nya regeln. Härvid bör med närstående avses bara fysisk person. Vidare bör en förutsättning för avstående med stöd av denna regel vara, att avståendet kan anses billigt. Detta bör liksom hittills bedömas huvudsakligen på grundval av en behovsprövning.

Kammaradvokatfiskalsämbetet och ett par länsstyrelser har framfört önskemål om ytterligare utvidgning av möjligheterna att avstå arv som har tillfallit arvsfonden. Därvid nämns till att börja med egendom som av hänsyn till vissa allmänna intressen anses böra behandlas på särskilt sätt, nämligen föremål och samlingar av vetenskaplig eller kulturhistorisk betydelse samt fast egendom som på grund av sitt värde från natur- eller kulturvårdssynpunkt bör skyddas mot exploatering. En bestämmelse som gjorde det möjligt att avstå arvfallen egendom till förmån för sådana intressen skulle emellertid enligt min mening i själva verket innebära en utvidgning av arvsfondens ändamål för vissa speciella situationer. En sådan utvidgning möter betänkligheter från principiell synpunkt och bör inte genomföras utan starka skäl. Jag har inte blivit övertygad om att sådana skäl föreligger. Arvlåtare, som efterlämnar egendom av dessa slag, torde f. ö. ofta ha upprättat testamente rörande egendomen. Även när testamente saknas torde, som kammaradvokatfiskalsämbetet har framhållit, i allmänhet andra uttalanden rörande arvlåtarens yttersta vilja kunna påvisas och läggas till grund för ett beslut om att avstå arvet enligt de nya regler som jag har förordnat.

Som ytterligare exempel på fall då en särskild möjlighet att avstå arv kan behövas nämner kammaradvokatfiskalsämbetet, att föräldrar till sinnessjukt eller efterblivet barn genom testamente har förordnat om barnets egendom. Ämbetet framhåller att det i dessa fall ofta förhåller sig så att barnet varit oförmöget att upprätta testamente men att föräldrarnas uttalanden rörande egendomen förtjänar att lända till efterrättelse. Ej heller här finns enligt min mening tillräckliga skäl för en specialregel. I den mån föräldrarnas uttalanden innebär att kvarlåtenskapen skall komma närstående till godo kan de beaktas redan inom ramen för gällande regler om avstående av arv.

Slutligen ifrågasätter kammaradvokatfiskalsämbetet om inte Kungl. Maj:t bör få möjlighet att avstå arvsfondens rätt till arvfallen egendom i utlandet. Detta motiveras främst med att det kan bli aktuellt att träffa internationella överenskommelser om ömsesidigt avstående av arvsrätt i sådana fall. F. n. torde något behov av en sådan regel inte föreligga. Frågan bör anstå till dess överenskommelser av detta slag blir aktuella.

På grund av vad jag nu har anfört kan jag inte biträda de förslag till utvidgningar av möjligheterna att avstå arvsfondens rätt till arv som har förts fram under remissbehandlingen.

Beslut om avstående av arv, som har tillfallit arvsfonden,

fattas enligt gällande bestämmelser av Kungl. Maj:t med riksdagens samtycke. Sedan lång tid tillbaka har sådant samtycke lämnats i form av generella bemyndiganden för Kungl. Maj:t. Dessa har inneburit rätt att i varje enskilt fall avstå arv intill visst belopp. Bemyndigandena, som omfattar också fast egendom, har under senare tid avsett flera år i sänder och gäller numera arv med ett värde av högst 25 000 kr. Avstående av arv till högre värde kräver särskilt beslut av riksdagen.

Utredningen tar upp frågan om kravet på riksdagens samtycke bör slopas. Därvid inställer sig frågan, om en sådan ordning är förenlig med 77 § regeringsformen när det gäller fast egendom. Grundlagsregeln, som enligt numera gängse uppfattning avser all staten tillhörig fast egendom, innebär att Kungl. Maj:t inte utan riksdagens samtycke får avhända staten sådan egendom. Utredningen har visserligen utgått från att arvsfondens egendom tillhör staten och inte något särskilt bildat rättssubjekt. Den har emellertid menat, att ett beslut om avstående av arv sakligt sett står nära ett godkännande av testamente till annan än arvsfonden, och uttalar som sin uppfattning, att ett slopande av kravet på riksdagens samtycke inte strider mot grundlagsregeln. Vidare har utredningen ansett att beslut om att avstå arvfallen egendom med visst fog kan ses som ett led i boutredningen och således som en åtgärd, vilken föregår det definitiva övertagandet av arvet för arvsfondens räkning. På grund av det anförda förordar utredningen att riksdagens samtycke inte längre skall krävas för avstående av arv.

För egen del är jag närmast benägen att i överensstämmelse med utredningens mening anse, att egendom som tillfallit arvsfonden måste betraktas som tillhörig staten. Men då synes det också ligga närmast till hands att betrakta ett beslut om avstående av fast egendom som en sådan avhändelse som omfattas av 77 § regeringsformen. Jag vill erinra om att försäljning av arvsfondens fasta egendom enligt 8 § arvsfondslagen kräver riksdagens samtycke. Jag är inte beredd att förorda att nuvarande krav på riksdagens samtycke till avstående av arv upphävs beträffande fast egendom. Lagtexten bör därför innehålla en erinran om regeringsformens bestämmelser i ämnet.

Vad härefter angår lös egendom har någon invändning mot förslaget att slopa kravet på riksdagens samtycke inte framställts under remissbehandlingen. Ärenden om avstående av arvsfonden tillfallen lös egendom kan, såsom utredningen anför, inte anses ha sådan räckvidd att de kräver riksdagens medverkan, och det synes mig därför onödigt att belunga riksdagen med dessa ärenden. Jag vill också erinra om att beslut om avstående av arv får meddelas bara när vissa i lag angivna förutsättningar föreligger. Av nu anförda skäl förordar jag att riksdagens samtycke till avstående av arv skall krävas bara när det är fråga om fast egendom. Det synes lämpligt att sådant samtycke även i fortsättningen ges i form av generella bemyndiganden intill viss värdegräns.

Utredningen föreslår vidare, att rätten att besluta om avstående av arv

skall kunna delegeras från Kungl. Maj:t till kammaradvokatfiskalsämbetet, när det är fråga om egendom av mindre värde. Även detta förslag har mottagits positivt vid remissbehandlingen. Den föreslagna ordningen skulle göra det möjligt att på ett enkelt och smidigt sätt tillmötesgå önskemål om avstående exempelvis av en penningssumma eller egendom med affektionsvärde till någon person som har stått den avlidne nära. Vidare skulle Kungl. Maj:t befrias från handläggningen av mindre betydelsefulla ärenden av detta slag. Jag finner även på denna punkt utredningens förslag lämpligt och ansluter mig till det. Frågan om omfattningen av delegationen torde få övervägas senare. Beträffande fast egendom kan delegation inte ske utan bemyndigande av riksdagen. Närmare föreskrifter om kammaradvokatfiskalsämbetets handläggning av ärenden om avstående av arv ankommer det, liksom när det gäller ärenden om godkännande av testamente, på Kungl. Maj:t att meddela.

Enligt gällande bestämmelser skall ansökan om avstående av arv inges till länsstyrelsen i det län där den avlidne senast haft sitt hemvist. Länsstyrelsen skall efter utredning överlämna handlingarna jämte eget yttrande till kammaradvokatfiskalsämbetet för vidare handläggning. Någon ändring i denna ordning har inte ifrågasatts. Ämbetet uttalar emellertid önskemål om att länsstyrelserna åläggs att underrätta ämbetet så snart en ansökan kommer in. Därigenom skulle handläggningen hos ämbetet kunna ske snabbare. Ämbetets önskemål synes mig böra tillgodoses, och jag föreslår att en föreskrift i ämnet införs i arvsfondslagen. Som ämbetet har framhållit kan underrättelsen lämpligen ske genom att en avskrift av ansökningen överlämnas.

I enlighet med utredningens förslag bör reglerna om godkännande av testamente och om avstående av arv, vilka f. n. är uppdelade mellan 5 kap. AB och arvsfondslagen, samlas i den senare lagen. De bör där tas in i 4 och 5 §§.

I likhet med utredningen och de remissinstanser som har yttrat sig i frågan anser jag, att arvs skatt bör utgå för egendom som förvärvas genom att arvsfonden avstår från arv. Förvärvet bör därvid som utredningen har föreslagit jämföras med förvärv genom testamente av den avlidne. Jag föreslår att en bestämmelse av sådan innebörd tas in i arvs skatteförordningen. Dessutom krävs vissa särskilda regler om bl. a. handläggningen av skatteärendena. Jag återkommer därtill i en specialmotivering.

Jag övergår härefter till att behandla vissa särskilda frågor, som har tagits upp dels av utredningen, dels under remissbehandlingen.

Arvsfondens rätt till egendom som tillfaller fonden bevakas av kammaradvokatfiskalsämbetet, och ämbetet får tala och svara i mål som rör fonden. Därav följer bl. a. att ämbetet är behörigt att för fondens räkning ta emot delgivning av testamente. Enligt särskild bestämmelse i 3 § andra stycket arvsfondslagen får sådan delgivning ske också med läns-

styrelsen i det län där den avlidne senast haft sitt hemvist. Kammaradvokatfiskalsämbetet har i sitt remissyttrande upplyst, att delgivning med länsstyrelse förekommer mycket sällan. Länsstyrelserna är därför ovana vid sådana ärenden, vilket enligt ämbetet kan leda till vissa komplikationer. Enligt vad som framgår av ämbetets yttrande synes något egentligt behov av möjligheten till delgivning med länsstyrelse inte föreligga. Med hänsyn härtill anser jag mig kunna biträda ämbetets förslag att denna möjlighet slopas.

När en person har avlidit och efterlämnat allmänna arvsfonden som ensam arvinge eller universell testamentstagare, skall rätten enligt 7 § arvsfondslagen förordna god man att företräda fonden vid boutredningen. Skyldigheten att förordna god man är formellt undantagslös. I vissa situationer föreligger emellertid inte något behov av god man. Detta gäller bl. a. när fondens rätt till kvarlåtenskapen är utesluten på grund av testamente. Av arvsfondslagens förarbeten framgår, att det inte har varit avsett att god man skulle förordnas i sådana fall. I likhet med utredningen anser jag det lämpligt att detta kommer till klart uttryck i lagen. Den av utredningen föreslagna lydelsen kan emellertid som hovrätten för Övre Norrland har framhållit leda till att god man förordnas i större utsträckning än som är avsikten. Jag föreslår därför att undantagsregeln utformas så, att god man inte skall förordnas om fonden har uteslutits från arv genom testamente och det inte kan antas föreligga anledning till klander mot testamentet. Att klanderanledning föreligger kan framgå av själva testamentet, men det kan också tänkas att rätten har tillgång till upplysningar, exempelvis om testators person, som ger anledning att räkna med att testamentet kan komma att klandras. Vidare förordar jag i likhet med utredningen en regel om att god man inte skall förordnas i dödsbo som utvisar brist, om inte god man behövs för att ta vård om boets tillgångar. Även om god man inte förordnas bör, som kammaradvokatfiskalsämbetet har föreslagit, vederbörande domstol underrätta ämbetet om arvfallet. Föreskrift därom bör meddelas av Kungl. Maj:t.

Med anledning av vad ämbetet i övrigt har anfört i förevarande sammanhang vill jag framhålla, att det enligt min mening inte kan anses strida mot vare sig ordalagen i 7 § arvsfondslagen eller grunderna för lagen att juridisk person utses till god man för arvsfonden.

Utredningen föreslår slutligen vissa jämkningar i bestämmelserna i 8 § arvsfondslagen om förfarandet med arvsfondens egendom innan den överlämnas till statskontorets förvaltning. Sålunda föreslås vidgade möjligheter för kammaradvokatfiskalsämbetet att medge försäljning av lös egendom i annan ordning än på offentlig auktion. Nuvarande regel, att medgivandet skall vara föranlett av särskild framställning från gode mannen, anser utredningen böra slopas. I stället bör ämbetet enligt utredningen få möjlighet att lämna generella medgivanden, exempelvis till försäljning under hand av den avlidnes personliga lösöre och

genom bank eller fondmäklare av börsnoterade värdepapper. Dessutom förordar utredningen en särskild regel om att försäljning av tomträtt skall beslutas av Kungl. Maj:t eller av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Hittills har i praxis beslut om försäljning av tomträtt fattats av Kungl. Maj:t. Utredningens förslag har godtagits av remissinstanserna. Jag vill också ansluta mig till dem.

Utredningen föreslår dessutom en regel om att kammaradvokatfiskalsämbetet får medge att gode mannen i stället för att sälja arvfällen egendom behåller den för att överlämna den till statskontoret. Utredningen syftar därvid på sådana tillgångar som fondens medel får vara placerade i. Enligt min mening kan emellertid gällande bestämmelser inte anses lägga hinder i vägen för att sådan egendom överlämnas direkt till statskontoret. Med hänsyn härtill finner jag inte skäl att biträda detta förslag.

Jag förordar att de föreslagna nya reglerna träder i kraft den 1 juli 1969. Utredningen har inte föreslagit några särskilda övergångsbestämmelser. Detta innebär bl. a. att de nya reglerna om avstående av arv blir tillämpliga även om arvlåtaren har avlidit innan ändringarna har trätt i kraft. Kammaradvokatfiskalsämbetet har kritiserat förslaget på denna punkt och framhållit att det medför ovisshet om hur lång tid efter arvfallet som anspråk på avstående kan framställas. Jag vill med anledning därav påpeka att lagen inte innehåller några bestämmelser om att ansökan om avstående av arv måste göras inom viss tid för att vinna beaktande. Några påtagliga olägenheter synes mig inte behöva uppstå om de nya bestämmelserna blir tillämpliga även i fråga om kvarlåtenskap efter den som har avlidit före ändringarnas ikraftträdande. Jag anser därför i likhet med utredningen att några särskilda övergångsbestämmelser härom inte behövs. Däremot bör föreskrivas att de nya fonderingsreglerna skall tillämpas redan vid utgången av det räkenskapsår som upphör den 30 juni 1969.

Lagrådet

Lagrådet lämnade förslaget till lag om ändring i ärvdabalken utan erinran samt uttalade om förslaget till lag om ändring i lagen om allmänna arvsfonden bl. a. följande.

I remissprotokollet har departementschefen uttalat att de ändamål till vilka bidrag lämnas ur arvsfonden bör vara så allmänt godtagna att det framstår som befogat att för dem använda kvarlåtenskapen efter en person som inte har gett uttryck åt några egna önskemål i saken. Ändamålen bör vidare vara tämligen klart avgränsade och inriktade på bestämda grupper av personer. Med utgångspunkt från dessa överväganden har departementschefen föreslagit att arvsfondens ändamål alltjämt bör omfatta främjande av vård och fostran av barn och ungdom samt att ändamålsutvidgningen bör begränsas till att avse omsorger om handikappade.

Utredningen har framhållit att allmänna arvsfondens bidragsgivning även sedan den utvidgats bör följa hittills tillämpade allmänna principer vilket innebär att bidrag inte lämnas till politiska organisationer. Samtliga remissinstanser har lämnat detta ståndpunktstagande utan erinran.

Departementschefen — som i remissprotokollet uttalat att bidrag hittills inte lämnats till politiska organisationer — föreslår emellertid nu att även sådana organisationer skall kunna erhålla bidrag ur arvsfonden för verksamhet som ligger inom ramen för fondens ändamål.

Vad departementschefen, på sätt ovan redovisats, anfört beträffande ändamålsbestämningen talar mot att ändra nuvarande principer. Enligt lagrådets mening kan vidare allmänhetens förtroende för arvsfonden komma att minskas om den misstanken uppstår att arvsfondens medel — direkt eller indirekt — kan komma att användas för politisk verksamhet som ju enligt sakens natur är kontroversiell. Detta kan medföra att tillströmningen av medel till arvsfonden nedgår, något som vore beklagligt. De politiska organisationerna har för övrigt möjlighet att — såsom departementschefen framhållit — erhålla stöd för sin ungdomsverksamhet från stat och kommun.

Lagrådet anser sig följaktligen inte kunna förorda den av departementschefen föreslagna ändringen av hittills gällande princip att politiska organisationer inte bör erhålla understöd från arvsfonden.

Beträffande lagrådets uttalanden i övrigt hänvisar utskottet till propositionen s. 67.

Departementschefen vid anmälan av lagrådets yttrande

Vid anmälan av lagrådets ovan återgivna yttrande anförde departementschefen:

I remissprotokollet uttalade jag att det förhållandet att en organisation har ett politiskt syfte enligt min mening inte bör utesluta den från möjligheten att få bidrag ur arvsfonden. Detta har föranlett lagrådet att uttrycka farhågor för att allmänhetens förtroende för arvsfonden skulle kunna minska om den misstanken uppstår att arvsfondens medel kommer att användas för politisk verksamhet, som enligt sakens natur är kontroversiell.

Vad lagrådet anfört föranleder endast en kort kommentar från min sida. Förutom sin allmänt politiska verksamhet utvecklar de politiska organisationerna en bred aktivitet med åtskilliga inslag som ingalunda är kontroversiella och som faller helt inom ramen för sådana ungdomsvårdande syften som arvsfonden är till för att tillgodose. Dit hör t. ex. studieverksamhet i de politiska ungdomsförbundens regi. Ett aktuellt exempel på socialt engagemang från ungdomsförbunden som är värt att stödjas genom medel från allmänna arvsfonden är den information om narkotikaproblemet bland

ungdomen som förbunden aviserat vid den av regeringen anordnade ungdomskonferensen i februari. Jag finner inte något skäl att frångå den ståndpunkt som jag har intagit i remissprotokollet.

Motionerna

I motionen II: 1191 anføres följande.

Allmänna arvsfonden har i flera avseenden bedrivit en pionjärverksamhet av betydande allmänt värde. Detta har inte minst gällt bidragsgivningen till ungdomsorganisationer av skilda slag. Proposition nr 83 anger att regeringen enbart under budgetåret 1967/68 utdelade sammanlagt 7 613 000 kr. Därav avsåg 3 650 000 kr. barnstugor, 358 000 kr. barnkolonier, 3 488 000 kr. ungdomslokaler samt 117 000 kr. diverse andra ändamål. Av bidragen till ungdomslokaler tillföll 1 110 000 kr. kommuner och ungdomsråd, 904 000 kr. scoutorganisationer, 255 000 kr. Svenska kyrkan och 650 000 kr. andra religiösa samfund, 60 000 kr. nykterhetsorganisationer, 8 000 kr. idrottsorganisationer och 501 000 kr. andra ändamål.

Enligt nuvarande bestämmelser skall allmänna arvsfondens tillgängliga medel användas till främjande av barns och ungdoms vård och fosteran. Bidrag skall inte utgå till ändamål som åligger stat och kommun, en bestämmelse som tolkats så, att bidrag icke har kunnat lämnas till sådana ting som ålagts stat och kommun enligt författning. Eftersom flera aktiviteter inom barnvårdens område inte är reglerade i lag har betydande bidrag lämnats till kommunala aktiviteter, t. ex. barnstugor. Som framgår av ovanstående uppräknade beviljades förra budgetåret inte mindre än 3 650 000 kr. till detta ändamål. Dessutom beviljades 358 000 kr. till barnkolonier, vilka i en del fall drivs i kommunal regi.

Vi finner denna ordning otillfredsställande. Man kan visserligen hävda att kommunerna inte har någon lagstadgad skyldighet att uppföra barnstugor. Men man kan å andra sidan med lika stort fog hävda att 1966 års riksdagsbeslut om ökat statligt stöd till barnstugor innebar en uppfordran till kommunerna att vidta kraftfulla insatser för att bygga ut den samhällseliga barn tillsynen. Om det direkt statliga stödet till de kommunala barnstugorna inte räcker till, bör de kompletteras på annat sätt än genom allmänna arvsfonden. Vår åsikt är således att allmänna arvsfondens medel icke bör användas för kommunernas utbyggnad av barnstugor. Men med hänsyn till att utredning om statsbidraget pågår inom socialdepartementet anser vi det rimligt att vänta med yrkande beträffande kommunernas rätt att disponera medel ur allmänna arvsfonden till dess nya statbidragsbestämmelser utformats. Det bör enligt vår mening dock vara möjligt med en generösare bidragsgivning för organisationerna.

I proposition nr 83 föreslås att bidragsområdet utvidgas till att även omfatta omsorg om de handikappade. I själva verket föreligger samma förhållande härvidlag som i fråga om barnstugor. Frågan är också om inte det tillägg till socialhjälpslagen, som riksdagen beslutade 1968 och som klarlade kommunernas ansvar för den enskildes personliga omvårdnad, innebär ett åläggande för kommunerna »enligt författning». Det är samhällets skyldighet att ge de handikappade goda levnadsvillkor. Dessa skall därmed göras oberoende av insamlingar och bidrag ur fonder. Emellertid

är ännu inte samhällets resurser tillräckliga. Av den anledningen får varje tillskott hälsas med tillfredsställelse. Och därför är vi för närvarande inte beredda att yrka avslag på denna del av propositionen.

Samhället har flerfaldiga gånger uttalat sitt förtroende för ungdomsorganisationerna. De tillför ungdomen värderingar som är värdefulla och som kan vara till hjälp för dess framtid. Vår demokrati vilar också i hög grad på våra folkrörelser, där ungdomsorganisationerna intar en framskjuten ställning. I likhet med propositionen anser vi det självklart att politiska ungdomsorganisationer skall kunna få bidrag i samma utsträckning som andra.

Bidragen har emellertid varit begränsade. Inget anslagsprojekt har tilldelats mer än 150 000 kr. Vidare har bidragsprocenten i förhållande till kostnaderna hållits nere till 50 procent för scoutorganisationer och till 30—35 procent för övriga ungdomslokaler. Denna regel bör omprövas. Departementschefen har emellertid i propositionen inget uttalande i frågan, och det är därför nödvändigt att riksdagen vid sin behandling uttalar en mening om detta. Vi anser att bidragsprocenten bör kunna utgå med 75 procent. Organisationen får ändå själv satsa relativt stora belopp.

Det ökade bidraget till ungdomsorganisationer är också motiverat av att flera förslag till statsbidrag ännu ej har blivit genomförda. Senare kan alltså en omprövning göras, och bidragen från allmänna arvsfonden gå till andra ändamål än ungdomsorganisationer.

Bidrag har vidare endast utgått till väletablerade företag. I nya stadsdelar och i fritidsområden behövs det insatser av mera tillfällig natur. Svenska missionsförbundets ungdom har under senare år anordnat s. k. SMU-byar på semesterorter. Här bör bidrag kunna utgå till relativt tillfälliga lokaler.

En annan grupp som vi tänker på i sammanhanget är våra invandrare. De behöver mer än någon kategori komma in i reguljär verksamhet. Vidare växer ett skolsamhälle fram med ett oerhört stort antal ungdomar på skolorterna. I sådana sammanhang skulle ungdomsorganisationer av skilda slag kunna göra en insats för deras fritidsaktivitet.

Med de här angivna exemplen vill vi säga att bidrag ur allmänna arvsfonden bör kunna utgå även till mindre etablerade företag, vilka dock kan vara till god hjälp för ungdomsorganisationerna i deras verksamhet i vårt rörliga samhälle.

Med hänvisning till det sagda får vi anhålla,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t framhåller att bidragsreglerna för allmänna arvsfonden bör omprövas så att bidragsprocenten höjs, samtidigt som bidrag till mindre etablerade organisationsaktiviteter kan lämnas; samt

att de synpunkter som framförts beträffande kommunernas möjligheter att erhålla bidrag ur allmänna arvsfonden beaktas.

Motionen II: 1192 innehåller följande.

Bidrag ur allmänna arvsfonden har som departementschefen framhåller (s. 45 i propositionen) hittills inte lämnats till politiska organisationer. Den utredning vars förslag ligger till grund för propositionen förordade att denna princip skulle upprätthållas även i fortsättningen. Departements-

chefen uttalar emellertid (s. 45) att även organisationer med politiskt syfte bör kunna få bidrag ur arvsfonden till verksamhet som ligger inom ramen för fondens ändamål. Denna ståndpunkt vidhöll departementschefen även sedan lagrådet avstyrkt en sådan utvidgning. Lagrådet framhöll bl. a. att allmänhetens förtroende för arvsfonden kunde komma att minskas om den misstanken skulle uppstå att arvsfondens medel — direkt eller indirekt — kunde komma att användas för politisk verksamhet, som ju enligt sakens natur är kontroversiell. Detta kan medföra, fortsatte lagrådet, att tillströmningen av medel till arvsfonden nedgår, något som vore beklagligt. Lagrådet åberopade också att samtliga remissinstanser lämnat utredningens ståndpunkt i denna fråga utan erinran.

Enligt min mening bör lagrådets farhågor inte lämnas obeaktade. Jag anser det angeläget att undvika att bidrag från arvsfonden lämnas till verksamhet som är mer kontroversiell än nuvarande ändamål och förordar alltså att bidrag såsom hittills inte lämnas till politiska organisationer. Denna ståndpunkt som grundas på uppfattningen om arvsfondens ställning i det allmänna medvetandet berör självfallet inte frågan om bidrag från stat eller kommun till politiska organisationer. I sådana fall är det fråga om bidrag av skattemedel, där de ovan anförda synpunkterna inte kan vara avgörande.

Vid bidrag från stat eller kommun rör det sig om anslag ur medel som ställts till samhällets förfogande genom generella skattebestämmelser. I dessa sammanhang kan man inte med hänsyn till den enskilde skattebetalarens uppfattning i politiska frågor specialdestinera hans bidrag till endast de ändamål som han ur sin synpunkt finner acceptabla. Då det däremot gäller medel som tillförs allmänna arvsfonden har man alltid när det gäller att fastställa allmänna riktlinjer för dess bidragsgivning haft som rättesnöre att endast understödja allmänt godtagna ändamål. Att man haft denna utgångspunkt har motiverats med att detta skulle vara till gagn för allmänna arvsfonden och bidra till att privatpersoner dels testamenterade sin kvarlåtenskap till allmänna arvsfonden av den anledningen att testator fann att hans förmögenhet skulle komma att användas till ändamål som inte stod i strid mot hans egna värderingar om vad som vore värt uppmuntran, dels i större utsträckning, då de saknar arvsberättigade arvingar, avstod från att över huvud taget göra några förordnanden beträffande sin kvarlåtenskap, eftersom de visste att kvarlåtenskapen i sådant fall skulle komma att disponeras på ett sätt som de finner godtagbart.

På grund av vad ovan anförts hemställer jag,

att riksdagen i samband med behandlingen av förevarande proposition gör det uttalandet att bidrag från allmänna arvsfonden icke bör tilldelas organisationer som bedriver politisk verksamhet.

Utskottet

I förevarande proposition behandlas olika frågor som sammanhänger med lagstiftningen om allmänna arvsfonden.

Allmänna arvsfonden inrättades enligt beslut av 1928 års riksdag i samband med att kusiner och avlägsnare släktingar uteslöts från arvsrätt. Det bestämdes då att kvarlåtenskap, till vilken arvinge saknas, skall tillfalla

fonden för främjande av barns och ungdoms vård och fostran. Bestämmelserna om fonden finns numera dels i ärvdabalken, dels i en särskild lag om allmänna arvsfonden. Av innehållet må här nämnas att bidrag ur fonden inte får utgå för åtgärd, vars bekostande åligger stat eller kommun, och att av medel, som under ett räkenskapsår tillfaller fonden, en tredjedel skall läggas till fonden och återstoden jämte årets avkastning vara tillgänglig för utdelning. Fondkapitalet uppgår nu till ca 40 milj. kr. Tyngdpunkten inom bidragsgivningen ligger sedan flera år tillbaka på inrättandet av barnstugor och ungdomslokaler.

I propositionen föreslås att den andel av inflytande medel som skall läggas till fondens kapital minskas till en tiondel samt att fondens ändamål utvidgas till att omfatta också omsorger om handikappade. Ändringsförslagen innebär vidare att prövningen av frågor om bidrag liksom hittills skall ske hos Kungl. Maj:t, som dock medges möjlighet att till underlydande organ delegera handläggningen av vissa bidragsärenden. Härjämte framläggs förslag till revidering av reglerna om godkännande av testamente till annan än arvsfonden och om avstående från fondens rätt till arv. Formerna för handläggningen av dessa frågor föreslås också bli förenklade. Propositionen behandlar även vissa andra frågor som icke författningsmässigt reglerats, bl. a. rörande bidragsgivningen ur fonden. Slutligen må nämnas att ett genom propositionen framlagt förslag till ändring i förordningen om arvsskatt och gåvoskatt behandlas av bevillningsutskottet i dess utlåtande 1969: 42. Samtliga författningsändringar föreslås träda i kraft den 1 juli 1969.

Utskottet har för sin del icke funnit anledning till erinran mot de sålunda framlagda författningsförslagen. Utvidgningen av fondens bidragsändamål till att omfatta även omsorger om handikappade synes väl motiverad och ägnad att tillgodose angelägna och kostnadskrävande behov. Även övriga ändringsförslag synes väl avvägda. Utskottet tillstyrker således att riksdagen antar de framlagda förslagen angående ändringar i föräldrabalken och arvsfondsagen.

I de i anledning av propositionen väckta motionerna II: 1191 och II: 1192 upptas frågor rörande bidragsgivningen ur fonden.

I motionen II: 1191 uttalas — under hänvisning till stadgandet att understöd inte får lämnas för åtgärd som det åligger stat eller kommun att bekosta — att arvsfondens medel inte bör användas för kommunernas utbyggnad av barnstugor eller till omsorger om de handikappade med hänsyn till de skyldigheter som därutinnan åvilar kommunerna. Då utredning pågår rörande statsbidrag till barnstugeverksamheten och då samhällets resurser för handikappvården bedöms som otillräckliga, framställs dock icke något yrkande i denna del. Motionärerna uttalar emellertid att det bör vara möjligt att åstadkomma en generösare bidragsgivning till olika organisationer och hemställer att de synpunkter som sålunda anförts måtte framhåll-

las av riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t. Motionärerna yrkar vidare att de procentsatser som nu tillämpas vid bidragsgivningen — för scoutlokaler högst 50 procent och för andra ungdomslokaler högst 30—35 procent av anordningskostnaderna — höjs och att bidrag skall kunna lämnas även till »mindre etablerade organisationsaktiviteter». I sistnämnda hänseende nämns som exempel anordnandet av relativt tillfälliga lokaler i semesterbyar och anordningar för invandrare.

I motionen II: 1192 hemställs att riksdagen måtte uttala att bidrag från arvsfonden icke bör tilldelas organisationer som bedriver politisk verksamhet.

Beträffande bidragsgivningen vill utskottet till en början framhålla att arvsfondslagens ovannämnda bestämmelse att bidrag inte får lämnas för åtgärd, vars bekostande åligger stat eller kommun, i praxis tolkats så att bidrag inte kan utgå till uppgifter, vilka på grund av åliggande i lag eller författning är obligatoriska för alla kommuner och, om så erfordras, kan framtvingas genom besvär eller genom föreläggande av tillsynsmyndighet. Utskottet finner denna avgränsning riktig och ändamålsenlig och kan därför inte ansluta sig till den i motionen II: 1191 framförda uppfattningen att bidrag ur arvsfonden inte bör utgå till barnstugor och handikappvård. Beträffande de i samma motion framförda önskemålen om en generösare bidragsgivning ur fonden till olika organisationer må först framhållas att de för utdelning disponibla medlen relativt sett är begränsade och att det över huvud taget är ovisst hur mycket som kommer att inflyta varje år. Medlen har visserligen hittills ökat år från år men detta gäller också bidragsanspråken. Det bör även beaktas att nya angelägna ändamål tillkommer genom propositionens förslag att fondens bidragsgivning skall utvidgas till att omfatta också omsorger om handikappade. Även ett förslag att vid bidrag till ungdomsverksamhet höja åldersgränsen för dem som skall betraktas som ungdom är ägnat att minska utrymmet för en vidgad bidragsgivning i enlighet med motionärernas önskemål. Härtill kommer att det allmänt sett synes mindre lämpligt att närmare reglera hur avvägningen mellan olika slag av ändamål skall göras. Detta bör ske i samband med tillämpningen för att vederbörlig hänsyn skall kunna tas till tid efter annan skiftande behov och till omfattningen av tillgängliga medel. Utskottet avstyrker således bifall till motionärernas nu berörda önskemål. På enahanda skäl kan utskottet icke tillstyrka yrkandet om en höjning av de bidragsandelar som enligt nuvarande praxis högst kan utgå i fråga om anordningskostnaderna för olika ungdomslokaler. Beträffande yrkandet att bidrag bör kunna utgå även till mindre etablerade organisationsaktiviteter må härutöver framhållas att erfarenheterna av bidragspraxis synes ge vid handen att arvsfondsbidragen i allmänhet gör större nytta om de koncentreras till vissa typer av ändamål än om de splittras på för många olika uppgifter. Det kan också nämnas att med bidrag ur arvsfonden till ungdomslokaler regelmässigt

förenas villkoret, att lokalen skall upplåtas åt andra ideella organisationer i orten, i den mån detta kan ske utan att det inkräktar på den egna verksamheten. Härigenom bör lokaler som inrättats med stöd från arvsfonden kunna utnyttjas även för att tillgodose invandrarnas behov av samlingslokaler.

På anförda skäl avstyrker utskottet bifall till motionen II: 1191.

Det i motionen II: 1192 framförda önskemålet att bidrag från fonden ej heller i fortsättningen skall lämnas till organisationer som bedriver politisk verksamhet synes främst grundas på farhågor för att allmänhetens förtroende för fonden skulle kunna minska om misstanke uppstår att dess medel kommer att användas för politisk verksamhet. Farhågorna är enligt utskottets mening överdrivna. Det bör som departementschefen framhåller beaktas att de politiska organisationerna utvecklar en bred aktivitet med åtskilliga inslag som ingalunda är kontroversiella och som faller helt inom ramen för sådana ungdomsvårdande syften som arvsfonden är till för att tillgodose. Mot denna bakgrund kan det förhållandet att organisationen har ett politiskt syfte icke utgöra skäl att utesluta möjligheten till bidrag för verksamhet som täcks av fondens ändamål.

Utskottet avstyrker således bifall även till motionen II: 1192.

Icke heller i övrigt har utskottet någon erinran mot ståndpunktstagandena i propositionen.

Utskottet hemställer,

A. att förevarande proposition, nr 83, måtte av riksdagen bifallas samt

B. att motionerna

1) II: 1191 och

2) II: 1192

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 13 maj 1969

På första lagutskottets vägnar:

ERIK SVEDBERG

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Erik Svedberg (s), Hjorth (s), Schött (m), fru Lindström (s), fru Lilly Ohlsson (s), herrar Ernulf (fp) och Ferdinand Nilsson (cp);

från andra kammaren: fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s)*, herrar Martinsson (s)*, Dockered (cp), Hansson i Piteå (s), fru Anér (fp), herr Fridolfsson i Stockholm (m) och fru Jonäng (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

1) av fru *Löfqvist* (s);

2) av herrar *Schött* (m), *Ernulf* (fp), fru *Anér* (fp) och herr *Fridolfs-son* i Stockholm (m), vilka ansett

dels att de tre sista styckena i utskottets yttrande bort ersättas med text av följande lydelse.

Det i motionen II: 1192 framförda önskemålet att bidrag från fonden ej heller i fortsättningen skall lämnas till organisationer som bedriver politisk verksamhet synes främst grundas på farhågor för att allmänhetens förtroende för arvsfonden skulle kunna minskas om misstanke uppstår att fondens medel kommer att användas för politisk verksamhet. Dessa farhågor bör enligt utskottets mening icke lämnas obeaktade. Den utredning, som ligger till grund för propositionen, utgick också från att bidrag till politiska organisationer liksom hittills icke skulle lämnas från fonden. Remissinstanserna lämnade denna ståndpunkt utan erinran. Även lagrådet förordade att nuvarande ordning bibehålls.

Även om bidragen från allmänna arvsfonden till politiska organisationer icke är avsedda att stödja dessas politiska verksamhet utan endast verksamhet i sådana ungdomsvårdande syften som fonden är till för att tillgodose, måste det faktiska resultatet dock ofta komma att innebära åtminstone ett indirekt stöd för den politiska verksamheten. Enligt utskottets mening kan det ej uteslutas att detta leder till att en del arvlåtare utan arvsberättigade anhöriga undviker att låta sin kvarlåtenskap tillfalla fonden. Med hänsyn härtill anser utskottet det vara lämpligast att arvsfondens medel liksom hittills icke utdelas till politiska organisationer.

Vad nu anförts innebär icke något ställningstagande i frågan om bidrag från stat eller kommun till politiska organisationer utan endast en bedömning av lämpligheten av att sådana bidrag utgår från allmänna arvsfonden.

Utskottet tillstyrker således bifall till motionen II: 1192.

I övrigt har utskottet ingen erinran mot ståndpunktstagandena i propositionen.

dels att utskottet under B. bort hemställa

1. att motionen II: 1191 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd samt

2. att riksdagen, med bifall till motionen II: 1192, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att bidrag från allmänna arvsfonden icke bör tilldelas organisationer som bedriver politisk verksamhet.